

ПЕРСПЕКТИВНІ ВЕКТОРИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

© 2017 КРАВЧУК І. А.

УДК 658.821:439.02

Кравчук І. А. Перспективні вектори теоретико-методологічних досліджень формування доданої вартості продукції

Метою статті є обґрунтування перспективних векторів теоретико-методологічних досліджень формування доданої вартості продукції. У світових наукових школах проблема формування доданої вартості розглядається впродовж багатьох років, а її методологічне обґрунтування здійснюється у площинах її отождолення з результируючим фактором управлінської моделі підприємства, результатом економічних процесів у ланцюгу створення цінності, набором певних дій (операцій) на кожному етапі «руху» продукції від сировини до готового продукту. Ієрархічний підхід в теоретико-методологічному обґрунтуванні формування доданої вартості слід використовувати в контексті виділення відповідності етапів створення, додавання, відтворення доданої вартості локальному, регіональному та національному рівням економічної системи країни. Процесний підхід слід використовувати при вивченні аспектів внутрішньогалузевого, оптового та роздрібного ціноутворення, формування логістичних ланцюгів та систем вертикальної інтеграції підприємств. Обґрунтування формування доданої вартості слід здійснювати з установленням відповідності меж концептуальних розвідок та змістовного наповнення контексту дослідження у цих межах. Оцінку ефективності формування доданої вартості слід розглядати як зіставлення результатів процесів, в яких вона отримана, з витраченими на її формування ресурсами.

Ключові слова: додана вартість, формування доданої вартості, етапи формування доданої вартості, ієрархічний та процесний підходи.

Бібл.: 20.

Кравчук Ігор Анатолійович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри маркетингу, Житомирський національний агроекологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: teacher_prepod@mail.ru

УДК 658.821:439.02

Кравчук И. А. Перспективные векторы теоретико-методологических исследований формирования добавленной стоимости продукции

Целью статьи является обоснование перспективных векторов теоретико-методологических исследований формирования добавленной стоимости продукции. В мировых научных школах проблема формирования добавленной стоимости рассматривается на протяжении многих лет, а ее методологическое обоснование осуществляется в плоскостях ее отождествления с результирующим фактором управленческой модели предприятия, результатом экономических процессов в цепи создания ценности, набором определенных действий (операций) на каждом этапе «движения» продукции от сырья к готовому продукту. Иерархический подход в теоретико-методологическом обосновании формирования добавленной стоимости следует использовать в контексте нахождения соответствия этапов создания, добавления, воспроизводства добавленной стоимости локальному, региональному и национальному уровням экономической системы страны. Процессный подход следует использовать при изучении аспектов внутриотраслевого, оптового и розничного ценообразования, формирования логистических цепей и систем вертикальной интеграции предприятий. Обоснование формирования добавленной стоимости следует осуществлять с установлением соответствия пределов концептуальных разведок и содержательного наполнения контекста исследования в этих пределах. Оценку эффективности формирования добавленной стоимости следует рассматривать как сопоставление результатов процессов, в которых она получена, с потраченными на ее формирование ресурсами.

Ключевые слова: добавленная стоимость, формирование добавленной стоимости, этапы формирования добавленной стоимости, иерархический и процессный подходы.

Библ.: 20.

Кравчук Игорь Анатольевич – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры маркетинга, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: teacher_prepod@mail.ru

UDC 658.821:439.02

Kravchuk I. A. The Prospective Vectors of the Theoretical-Methodological Researches on Formation of the Production Value Added

The article is aimed at substantiation of the prospective vectors of the theoretical-methodological researches on formation of the production value added. In the world's scientific schools, the issue of formation of value added is being considered for years and its methodological substantiation is being implemented in planes of its identification with the resulting factor of an enterprise management model, the result of economic processes in the chain of value creation, a set of specific actions (operations) at every stage of the «movement» of production from raw materials to the finished goods. A hierarchical approach to the theoretical-methodological substantiation of formation of value added should be used in the context of matching the stages of creating, adding, reproduction of value added with the local, regional, and national levels of the country's economic system. The process approach should be used when examining aspects of the intrasectoral, wholesale, and retail pricing, formation of logistics chains and systems of the vertical integration of enterprises. A substantiation of formation of value added should be implemented with matching the limits of conceptual explorations and the content of the context of research within these limits. An evaluation of efficiency of formation of value added should be considered as a comparison of the results of processes in which it was obtained with the resources, which were spent on its formation.

Keywords: value added, formation of value added, stages of formation of value added, hierarchical and process approaches.

Bibl.: 20.

Kravchuk Igor A. – PhD (Economics), Senior Lecturer of the Department of Marketing, Zhytomyr national agroecological university (7 Staryi bulvar, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: teacher_prepod@mail.ru

Одним із важливих чинників розвитку національних економік є додана вартість, величина якої характеризує здатність економічних суб'єктів ефективно використовувати ресурси, інновації, інформацію, сприяє розвитку продуктивних сил країн та забезпечує основу їх економічного зростання. До основ-

них проблем господарської системи України, що наразі адаптується до вимог глобалізованого економічного простору, належать: відсутність ресурсів для формування продуктивних ланцюгів, внутрішньогалузева розбалансованість у виробництві продукції, сировинна експортна орієнтація багатьох галузей економіки, пробле-

ми міжгалузевого обміну, застаріла система оцінювання конкурентоспроможності продукції та її структури. Однією з причин означеного є відсутність практики використання показника доданої вартості в оцінці розвитку різних систем вітчизняної економіки та зародковий стан його популяризації в сучасних емпіричних дослідженнях економістів-методологів України.

Обґрунтування сутнісних ознак доданої вартості, аспектів її формування, теоретико-методологічних, прикладних і практичних векторів її використання як оціночного показника розвитку національної економіки України зумовлюють необхідність аналізу існуючих тенденцій теоретичного забезпечення формування доданої вартості й розробки нових концептуальних підходів щодо її впливу на підвищення ефективності бізнесу суб'єктів господарювання та розвитку продуктивних сил.

Проблема визначення сутності поняття «додана вартість» (*Value Added*) розглядається впродовж багатьох років дослідниками світових економічних наукових шкіл, спільна думка яких зводиться до ототожнення її із вартістю, яка додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товарів від виробника до споживача.

А. Раппапорт, В. Стейварт, Дж. Веннет, К. Мерхант, В. Шахрават, Д. Діден, Р. Каплан вважають її результатом фактором управлінської моделі підприємства [17, с. 34; 18, с. 202; 16, с. 373; 11, с. 441; 12, с. 87; 13, с. 165]. Б. Анікін, І. Рудая ототожнюють додану вартість з критерієм аналізу бізнес-систем [1, с. 120; 8, с. 337]. А. Ігнатюк досліджує глобальні ланцюги доданої вартості (*Global Value Chain – GVC*) [5, с. 63]. Р. Бобровнікова, А. Бобровніков вважають необхідним використання концепції доданої вартості в оцінці ефективності організаційних структур [2].

О. Станіславів, О. Коваленко доводять значення аналізу доданої вартості в логістичному аутсорсингу [7]. На виділенні доданої вартості як результату економічних процесів у ланцюгу створення цінності наголошують Н. Чухрай, Т. Старджен, Д. Маккормік, М. Бакер [10, с. 117; 19, с. 195; 15, с. 13; 14, с. 216]. Об'єктом аналізу статистичної звітності вважає додану вартість В. Іваненко [4]. К. Макконелл, С. Брю, С. Мочерний розглядають додану вартість як ринкову вартість товарів та послуг за вирахуванням вартості використаних сировини та матеріалів, які придбані у постачальників, та вважають, що підсумовуванням доданої вартості, створеної всіма суб'єктами національної економіки, визначається величина валового внутрішнього продукту [6, с. 637; 3, с. 502]. Н. Чухрай, О. Гірна вбачають необхідними використовувати показник доданої вартості в процесі дослідження ланцюга поставок [9, с. 44].

Процес концептуального обґрунтування доданої вартості в різноаспектних проявах її методологічного, прикладного й практичного забезпечення триває й дотепер і відзначається поглибленням векторів наукового пошуку, диференціацією сфер наукових розвідок та інтеграцією з міждисциплінарними дослідженнями. Разом із тим, залишаються малодослідженою проблема

формування доданої вартості та концептуальне обґрунтування цього процесу.

Метою цієї статті є обґрунтування перспективних векторів теоретико-методологічних досліджень формування доданої вартості продукції.

Формування доданої вартості є набором певних дій (операцій), які на кожному етапі «руху» продукції від сировини до готового продукту змінюють його, додаючи йому майбутньої цінності, за яку готовий платити споживач і яка «повертається» на підприємство у вигляді прибутку. Такими операціями слід вважати створення, додавання, відтворення, які визначають як етапи формування доданої вартості. Виділення етапів зумовлює необхідність їх розгляду на засадах ієрархічного та процесного підходів.

Ієрархічний підхід пропонується використовувати в контексті виділення відповідності етапів створення, додавання, відтворення доданої вартості локальному, регіональному та національному рівням економічної системи країни. **Локальним рівнем** формування доданої вартості вбачатиметься процес її створення в організації (на підприємстві) – вартість готової продукції мінус вартість сировини, матеріалів, напівфабрикатів та інших ресурсів, придбаних у інших компаній та використаних для її виробництва. Важливим аспектом вивчення локального рівня створення доданої вартості є її ототожнення з базисом оподаткування та формування ціни. Для локального рівня характерним є дотримання інституційних вимог фінансового, податкового законодавства – оскільки додана вартість дорівнює сумі оплати праці (з нарахуванням податків та платежів), ренти, відсотків, прибутку, а вартість продукції є сумою сировини, матеріалів, оплати праці, амортизації, ренти, відсотків, прибутку, податків – в економічних розрахунках організації дотримуються норм прибутку, амортизації, правил нарахування податків. Це означає, що на локальному рівні ієрархії створення доданої вартості закладається основа подальших її трансформацій в національній господарській системі встановленням. Тому основним вектором теоретико-методологічних досліджень створення доданої вартості на локальному рівні вбачається обґрунтування інноваційних методів та форм обчислення прибутку, витрат, оподаткування, встановлення норм прибутку та амортизації.

Регіональним рівнем (мезорівнем) формування доданої вартості вбачатиметься процес її додавання на шляху від виробника до кінцевого споживача в межах регіону. Додана вартість буде визначатись як вартість, що додана до товару (послуги) в процесі доробки, переробки, просування. В означеному сенсі розраховується валовий регіональний продукт (ВРП) і валовий внутрішній продукт (ВВП), які є макроекономічними показниками та відображають ринкову вартість усіх кінцевих товарів та послуг. Однак для конкретизації величини доданої вартості, що міститься в конкретному продукті, доцільно вивчати структуру цін, що дасть змогу визначити частку виробника, переробника, посередника в ціні кінцевого продукту.

Національним рівнем формування доданої вартості вбачатиметься процес її додавання на шляху від виробника до кінцевого споживача в межах країни та з орієнтацією на закордонні ринки. Додана вартість буде визначатись аналогічно її визначенню на регіональному рівні, а її величина у продукції стане вимірником орієнтації експортного потенціалу країни (сировинний, або – з високою доданою вартістю). Етап відтворення доданої вартості за ієрархічним підходом слід розглядати в межах усіх ієрархічних рівнів як такий, що відбувається за умови підтримання ринкової активності продукції та ефективного управління ресурсами витратами на шляху її доведення до споживача.

Процесний підхід у теоретико-методологічних дослідженнях формування доданої вартості слід використовувати при вивченні аспектів внутрішньогалузевого, оптового та роздрібного ціноутворення, формування логістичних ланцюгів та систем вертикальної інтеграції підприємств. У цьому сенсі операціями даного процесу вважатимуться етапи створення, додавання та відтворення доданої вартості, а дослідження здійснюватимуться шляхом встановлення чітких меж концептуальних розвідок, розробки дослідницького інструментарію та алгоритму. Вважаємо доцільним обґрунтування формування доданої вартості здійснювати із встановленням відповідності меж концептуальних розвідок та змістовного наповнення контексту дослідження в цих межах. Відповідність «межі концептуальних розвідок» – «контекст дослідження» виглядатиме так: «документальна фіксація відносин учасників бізнес-процесів» – «контракти, комунікації, брендинг»; «ланцюги виробництва та реалізації продукції «через кордони» – «етапи доведення продукції до глобальних споживачів»; «частка галузей у структурі ВВП» – «територіальні, економічні, соціальні чинники, порядок розподілу продуктивних сил»; «організаційні бізнес-процеси» – «управління витратами, прибутком»; «собівартість продукції, порядок нарахування ПДВ» – «структура ціни»; «величина прибутку, витрат, залучений капітал» – «аналіз ефективності бізнесу, інвестиційних проектів з позиції власників»; «процеси реалізації товарів» – «вартість реалізації, канали, угоди» тощо.

Оцінка ефективності формування доданої вартості вбачається перспективним вектором теоретико-методологічних досліджень. Згідно з теоретичними положеннями ефективності та її оцінки ефективність доданої вартості слід розглядати як зіставлення результатів процесів, в яких вона отримана, з витраченими ресурсами на її формування. Поштовхом для розвитку концептуального забезпечення оцінювання ефективності доданої вартості служила розроблена у 1979 р. М. Портером методика аналізу галузей і вироблення стратегії бізнесу «Аналіз п'яти сил Портера» (*Porter five forces analysis*), згідно з якою у процесі аналізу ринкової влади постачальників (третьої сили конкуренції) пропонувалося здійснювати аналіз цін постачальників сировини, компонентів, робочої сили, порівняння вартості переключення постачальників і вартості перемикання компанії, ступінь диференціації сировини та вихідних матеріалів, наявність заміників постачаль-

ників, порівняння вартості сировини та вихідних матеріалів і ціни продажу продукту компанії [20]. Наразі доцільним вбачається оцінювати ефективність формування доданої вартості на різних етапах її формування на засадах аналізу структури ціни кластерного товару із виділенням аспектів ціноутворення в кожному сегменті кластера. Це дозволить виявляти джерела оптимізації досягнення доходів організацій – учасників кластера, що служитиме основою пропозицій із досягнення збалансування інтересів між основними учасниками створення ланцюжка вартості продукту.

У теоретико-методологічному обґрунтуванні оцінки ефективності доданої вартості доцільно розглядати показник «якість доданої вартості», який вбачається інструментом створення вартості продукту, що дозволяє комплексно оцінювати використання виробничих ресурсів на основі трьох груп показників: динаміки доданої вартості та її структури, а також – ефективності використання ресурсів підприємства.

ВИСНОВКИ

1. Актуальність проблеми обґрунтування перспективних векторів теоретико-методологічних досліджень формування доданої вартості продукції зумовлена станом господарської системи України, що наразі адаптується до вимог глобалізованого економічного простору, відсутності практики використання показника доданої вартості в оцінці розвитку різних систем вітчизняної економіки та зародковим станом його популяризації в сучасних емпіричних дослідженнях вітчизняних економістів-методологів.

2. Основними викликами ефективному розвитку економічної системи України з огляду забезпечення виробництва продукції з високою доданою вартістю є: відсутність ресурсів для формування продуктових ланцюгів, внутрішньогалузева розбалансованість у виробництві продукції, сировинна експортна орієнтація багатьох галузей економіки, проблеми міжгалузевого обміну, застаріла система оцінювання конкурентоспроможності продукції та її структури.

3. У світових наукових школах проблема формування доданої вартості розглядається впродовж багатьох років, а її методологічне обґрунтування здійснюється у площинах її ототожнення з результируючим фактором управлінської моделі підприємства, показником оцінки інновацій підприємства, елементом системи формування глобальних ланцюгів доданої вартості, показником аналізу в логістичному аутсорсингу, результатом економічних процесів у ланцюгу створення цінності, об'єктом аналізу статистичної звітності, ринковою вартістю товарів та послуг, показником дослідження ланцюга поставок.

4. Формування доданої вартості є набором певних дій (операцій), які на кожному етапі «руху» продукції від сировини до готового продукту змінюють його, додаючи йому майбутньої цінності, за яку готовий платити споживач і яка «повертається» на підприємство у вигляді прибутку. Етапами формування доданої вартості є створення, додавання, відтворення.

5. Ієрархічний підхід у теоретико-методологічному обґрунтуванні формування доданої вартості слід використовувати в контексті виділення відповідності етапів створення, додавання, відтворення доданої вартості локальному, регіональному та національному рівням економічної системи країни. Процесний підхід слід використовувати при вивченні аспектів внутрішньогалузевого, оптового та роздрібного ціноутворення, формування логістичних ланцюгів та систем вертикальної інтеграції підприємств.

6. Обґрунтування формування доданої вартості слід здійснювати з установленням відповідності меж концептуальних розвідок та змістовного наповнення контексту дослідження в цих межах. Оцінку ефективності формування доданої вартості слід розглядати як зіставлення результатів процесів, в яких вона отримана, з витраченими ресурсами на її формування. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Аникин Б. А., Рудая И. Л.** Аутсорсинг и аутстаффинг: высокие технологии менеджмента: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М 2009. 320 с.
- Бобровнікова Р. Г., Бобровніков В. А.** Концепція економічної доданої вартості в оцінці ефективності організаційних структур. *Вісник Хмельницького національного університету*. Сер.: Економічні науки. 2010. № 6, т. 4. С. 255–257.
- Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1/Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
- Іваненко В. О.** Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1 (22). С. 122–130.
- Ігнатюк А. І.** Роль глобальних ланцюгів нарахування вартості у підвищенні конкурентоспроможності економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2013. Вип. 28, т. 1. С. 60–68.
- Макконелл К. Р., Брю С. Л.** *Економікс: принципи, проблеми и политика*/пер. с 14-го англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2003. 972 с.
- Станіславів О. В., Коваленко О. М.** Сучасні перспективи розвитку логістичного аутсорсингу в Україні. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2012. Вип. 1. С. 107–114.
- Шершньова З. Є.** Стратегічне управління: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: КНЕУ, 2004. 699 с.
- Чухрай Н., Гірна О.** Формування ланцюга поставок: питання теорії та практики: монографія. Львів: Інтелект-Захід, 2007. 232 с.
- Чухрай Н. І., Криворучко Я. В.** Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія. Львів: Растр-7, 2008. 360 с.
- Chakravarthy B. S.** Measuring strategic performance. *Strategic Management Journal*. 1986. № 7. P. 437–458.
- Dearden J.** Measuring profit center managers. *Harvard Business Review*. 1987. Vol. 65. P. 84–88.
- Kaplan R. S., Norton D. P.** *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston (MA, USA): Harvard Business School Press, 1996. 390 p.
- Marketing – Theory and Practice**/ed. Baker M. London: Macmillan Press Ltd. London, 1985. 385 p.
- McCormick D.** Value chains, production networks, and the business system. Bellagio: Bellagio Value Chains Workshop, 2000. P. 9–18.
- Merchant K.** Control in Business Organizations. Boston (MA, USA): Harvard Graduate School of Business, 1985. 387 p.
- Rappaport A.** *Creating Shareholder Value: a Guide for Managers and Investors*. Free Press, 1999. 432 p.
- Stewart B., Bennett G.** *The Quest for Value: a Guide for Senior Managers*. NY: Harper Collins Publishers, 1991. 223 p.
- Sturgeon T. J.** How do we define value chains and production networks. *IDS Bulletin*. 2001. Vol. 32. No. 3. P. 194–203.
- Porter M. E.** The Five Competitive Forces that Shape Strategy. *Harvard Business Review*. January, 2008. P. 86.

REFERENCES

- Anikin, B. A., and Rudaya, I. L. *Autsorsing i autstaffing: vysokiye tekhnologii menedzhmenta* [Outsourcing and outstaffing: high technologies of management]. Moscow: INFRA-M, 2009.
- Bobrovnikova, R. H., and Bobrovnikov, V. A. "Kontseptsiia ekonomichnoi dodanoi vartosti v otsintsi efektyvnosti orhanizatsiinykh struktur" [The concept of economic value added in performance evaluation of organizational structures]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky. Vol. 4, no. 6 (2010): 255-257.
- Chukhrai, N., and Hirna, O. *Formuvannia lantsiuha postavok: pytannia teorii ta praktyky* [The formation of a supply chain: theory and practice]. Lviv: Intelekt-Zakhid, 2007.
- Chukhrai, N. I., and Kryvoruchko, Ya. V. *Otsiniuvannia i rozvytok vidnosyn mizh biznes-partneramy* [Evaluation and development of relations between business partners]. Lviv: Rastr-7, 2008.
- Chakravarthy, B. S. "Measuring strategic performance". *Strategic Management Journal*, no. 7 (1986): 437-458.
- Dearden, J. "Measuring profit center managers". *Harvard Business Review*. Vol. 65 (1987): 84-88.
- Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia]. Vol. 1. Kyiv: Akademia, 2000.
- Ivanenko, V. O. "Dodana vartist yak obiekt analizu statystychnoi zvitnosti promyslovykh pidpriemstv" [Added value as the object of analysis of statistical reporting of industrial enterprises]. *Problemy teorii ta metodologii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 1 (22) (2012): 122-130.
- Ihnatiuk, A. I. "Rol hlobalnykh lantsiuhi narakhuvannia vartosti u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti ekonomiky" [The role of global value chains to increase the competitiveness of the economy]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. Vol. 1, no. 28 (2013): 60-68.
- Kaplan, R. S., and Norton, D. P. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston (MA, USA): Harvard Business School Press, 1996.
- Makkonell, K. R., and Briu, S. L. *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika* [Economics: principles, problems and policies]. Moscow: INFRA-M, 2003.
- Marketing – Theory and Practice*. London: Macmillan Press Ltd. London, 1985.
- McCormick, D. *Value chains, production networks, and the business system*. Bellagio: Bellagio Value Chains Workshop, 2000.
- Merchant, K. *Control in Business Organizations*. Boston (MA, USA): Harvard Graduate School of Business, 1985.
- Porter, M. E. "The Five Competitive Forces that Shape Strategy". *Harvard Business Review*, January (2008): 86-.
- Rappaport, A. *Creating Shareholder Value: a Guide for Managers and Investors*. Free Press, 1999.
- Stanislavik, O. V., and Kovalenko, O. M. "Suchasni perspektyvy rozvytku lohistrychnoho autsorsynhu v Ukraini" [Modern prospects of development of logistical outsourcing in Ukraine]. *Informatsiini tekhnologii v osviti, nauksi ta vyrobnytstvi*, no. 1 (2012): 107-114.
- Stewart, B., and Bennett, G. *The Quest for Value: a Guide for Senior Managers*. NY: Harper Collins Publishers, 1991.
- Sturgeon, T. J. "How do we define value chains and production networks". *IDS Bulletin*. Vol. 32, no. 3 (2001): 194-203.
- Shershnyova, Z. Ye. *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management]. Kyiv: KNEU, 2004.